

UOT378

Nigar Vəli qızı Ramazanova
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertant
Gəncə Dövlət Universiteti
<https://orcid.org/0009-0001-1276-8186>

PEDAQOJİ TƏCRÜBƏ X-XI SİNİF ŞAGİRDlərİNDƏ SAĞLAM HƏYAT TƏRZİNİN FORMALAŞDIRILMASI VASİTƏSİ KİMİ

Нигяр Вели гызы Рамазанова
диссертант по программе доктора философии
Гянджинский Государственный Университет

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ОПЫТ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ УЧАЩИХСЯ X-XI КЛАССОВ

Nigar Vali Ramazanova
doctorial student in the program of doctor of philosophy
Ganja State University

PEDAGOGICAL EXPERIENCE AS A MEANS OF FORMING AT STUDENTS' HEALTHY LIFESTYLE IN CLASSES 10-11

Xülasə. Tələbələr pedaqoji təcrübədə olarkən həm seçdikləri ixtisaslar üzrə dərslər keçir, həm də təlim prosesinin təhsilləndirici, inkişafetdirici və tərbiyələndirici vəzifələrini uğurla yerinə yetirməyə, sinifdən-xaric tədbirlərdə şagirdlərlə tərbiyəvi tədbirləri həyata keçirməklə onların mənəvi keyfiyyətlərini, bədii, estetik zövqünü inkişaf etdirir, onlarda fiziki mədəniyyətin, ekoloji, hüquqi, iqtisadi mədəniyyət formalaşdırılması qayğısına qalırlar.

Açar sözlər: *pedaqoji təcrübə, sinifdən-xaric tədbirlər, təlim prosesi, fəal həyat təzi, sağlamlıq, sağlam həyat təzi*

Резюме. Находясь на педагогической практике, студенты проходят занятия по избранным специальностям, успешно выполняют учебно-развивающие и воспитательные задачи учебного процесса, развивают свои нравственные качества, художественно-эстетический вкус путем проведения воспитательной работы со школьниками во внеклассной деятельности, таким образом формируется их физическая, экологическая и экономическая культура.

Ключевые слова: *педагогическая практика, внеклассная деятельность, учебный процесс, активный образ жизни, здоровье, здоровый образ жизни.*

Summary. While on teaching practice, students take classes in their chosen specialties, successfully carry out educational, developmental and educational tasks of the educational process, develop their moral qualities, artistic and aesthetic taste by conducting educational work with students in extracurricular activities, develop their physical education, environmental, legal, care about the formation of economic culture.

Key words: *teaching practice, extracurricular activities, educational process, active lifestyle, health, healthy lifestyle.*

Nəzəriyyə təcrübənin, təcrübə nəzəriyyənin mövcudluğunu tələbata çevirir. Nəzəriyyə olmalıdır ki, onun əsasında, onun başlıca müddəaları rəhbər götürülərək tətbiq olunsun. Bu mənada pedaqogika elmi də nəzəriyyə və təcrübənin sız vəhdətini tələb edir. Tələbələr mühazirə və semi-

nar məşğələlərində öyrəndikləri bilik və məlumatları təcrübədə, həyatda tətbiq etmək üçün, bir növ yer, bir meydan, bir sahə axtarırlar. Jurnalistika fakültəsində təhsil alanlar üçün bu – qəzet, jurnal redaksiyaları, radio və televiziya verilişləri komitələri, birlikləri; hüquqşünaslıq ixtisasını

seçənlər üçün bu – məhkəmə və prokurorluq orqanları; həkim olmaq arzusunda olanlar üçün bu – xəstəxanalar, poliklinikalar və s. ola bilər.

Müəllimlik peşəsini seçənlər üçün bu – ümumtəhsil məktəbləri, uşaq bağçaları, kolleclər, texniki peşə məktəbləri, hətta institut və universitetlər olar.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2008-ci il 19 sentyabr tarixli 221 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Ali (orta ixtisas) təhsil müəssisələri tələbələrinin ixtisas üzrə təcrübəsinin keçirilməsi haqqında Əsasnamə”sində təcrübənin aşağıdakı əsas növləri göstərilir:

“1. tədris təcrübəsi;

2. istehsalat (pedaqoji) təcrübəsi, o cümlədən diplomqabağı təcrübə” (1).

Əsasnamədə göstəriləyi kimi, tədris təcrübəsi mütəxəssis hazırlığının xüsusiyyətləri hesaba alınmaqla, təhsil müəssisələri tərəfindən dövlət təhsil standartlarına uyğun müəyyən edilir.

İstehsalat (pedaqoji) təcrübəsi, adətən peşə hazırlığı və diplomqabağı təcrübədən, magistratura səviyyəsində isə elmi-tədqiqat və elmi-pedaqoji mərhələlərini özündə birləşdirir. Təlimin yekun mərhələsi sayılan diplomqabağı təcrübə nəzəri dərslər və digər təcrübə növləri tamamı yetdikdən sonra həyata keçirilir.

“Ali (orta ixtisas) təhsil müəssisələri tələbələrinin ixtisas üzrə təcrübəsinin keçirilməsi haqqında” Əsasnamənin tələblərini nəzərə alaraq pedaqoji universitet (Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti və onun filialları) və pedaqoji institutun (Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu), başqa ali təhsil müəssisələrinin pedaqoji fakültələrinin tələbələri üçün pedaqoji təcrübənin başlıca vəzifələrini belə müəyyənləşdirmək mümkündür:

- tələbənin universitetdə, institutda yiyələndiyi nəzəri bilikləri möhkəmləndirmək və dərinləşdirmək, sonrakı əmək fəaliyyətində tətbiqini təmin etmək;
- tələbələri yeni texnologiyalarla, iş üsulları, elmi-tədqiqatlarla və digər məsələlərlə tanış etmək;
- tələbələrdə işgüzarlıq, təşkilatçılıq və kommunikativ vərdişlər yaratmaq;
- tələbələri kompüter texnologiyaları sahəsindəki biliklərlə əhatə etmək və həmin bilikləri təkmilləşdirmək qayğısına qalmaq;
- tələbələrdə pedaqoji peşəyə olan meyil və marağı möhkəmləndirmək, təlim-tərbiyə

işlərini yaradıcılıqla həyata keçirmək bacarığını inkişaf etdirmək.

Tələbələr pedaqoji təcrübədə olarkən həm seçdikləri ixtisaslar üzrə dərslər keçir, həm də təlim prosesinin təhsilləndirici, inkişafetdirici və tərbiyələndirici vəzifələrini uğurla yerinə yetirməyə, siftdən xaric tədbirlərdə şagirdlərlə tərbiyəvi tədbirləri həyata keçirməklə onların mənəvi keyfiyyətlərini, bədii, estetik zövqünü inkişaf etdirir, onlarda fiziki mədəniyyətin, ekoloji, hüquqi, iqtisadi mədəniyyət formalaşdırılması qayğısına qalırlar.

Tələbələr ümumtəhsil məktəbləri şagirdləri ilə bir çox mövzularda tərbiyə işləri aparırlar. Sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması istiqamətində iş həm təlim prosesində, həm də siftdən xaric tədbirlərdə həyata keçirilir. Sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması ilə bağlı ümumtəhsil məktəbində işlərini səmərəli qurmaq üçün ilk növbədə təhsil aldıqları institut və universitetlərdə ayrı-ayrı fənlər üzrə mühazirə və seminar məşğələlərində zəruri bilik və məlumatlara yiyələnirlər. Bu sahədə pedaqogika və psixologiya fənlərinin rolu böyükdür.

Biz ali təhsil müəssisələri üçün yazılmış bir sıra “Psixologiya” dərsləkləri ilə (Ə.S. Bayramov və Ə.Ə. Əlizadənin, S.İ. Seyidov və M.Ə. Həmzəyevin, R.İ. Əliyevin və b.) tanış olduq. Bu məqalədə nəzərdən keçirdiyimiz problemlə bağlı professorlar S.İ. Seyidov və M.Ə. Həmzəyevin elmi redaktorluğu ilə nəşr olunmuş “Psixologiya” dərslində aşağıdakı mövzular diqqətimizi cəlb etdi: “İlk gənclik yaşı dövrünün psixoloji xüsusiyyətləri” adlı XXII fəslə üzrə: “Gənclik yaşının ümumi xarakteristikası”, “İlk gənclik yaşında şəxsiyyətin inkişafı”, “Böyük məktəblilərin təlim fəaliyyəti və idrak proseslərinin inkişafı” (s. 483-495); Tərbiyə psixologiyası” fəslə üzrə (XXIII fəsil, (s. 496-520): “Şəxsiyyətin formalaşması tərbiyə psixologiyasının əsas problemi kimi”, “Məktəbyaşı dövründə şəxsiyyətin formalaşmasının psixoloji şərtləri. Tərbiyəvi tədbirlərin psixoloji cəhətdən əsaslandırılması və məktəblilərin tərbiyəlilik səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi problemi”, “Şəxsiyyətin özünütərbiyəsinin psixoloji əsasları Şagirdlərin əxlaq tərbiyəsinin psixoloji əsasları”, “Çətin” uşaqlar və onlarla aparılan işin xüsusiyyətləri”; “Təlim psixologiyası” fəslə üzrə (XXVI fəsil, (s. 521-561): “Təlim prosesi pedaqoji psixologiyanın nəzəri və tətbiqi problemi kimi Tə-

lim və psixi inkişaf”, “Öyrənməyə qabillik problemi və mənimsəmə”, “Öyrənmənin müvəffəqiyyətini təmin edən amillər”, “Təlim prosesində motivasiya-tələbat sahəsinin formalaşması”, “Dərsin təşkilinin psixoloji şərtləri”, “Təlimin fərdiləşməsi və diferensiasiyası”.

Pedaqoji fəaliyyətin və müəllim şəxsiyyətinin psixologiyası” adlı XXV fəsil üzrə (s. 562-615): “Pedaqoji fəaliyyətin psixoloji xüsusiyyətləri”, “Müəllim şəxsiyyətinin psixologiyası və müəllimin pedaqoji ustalığının psixoloji əsasları”, “Pedaqoji ünsiyyətin psixoloji mexanizmləri haqqında”, “Şagird şəxsiyyəti və sinif kollektivinin öyrənilməsi və onlara psixoloji xarakteristika tərtibinin prinsipləri”, “Pedaqoji kollektiv və ona rəhbərliyin bəzi psixoloji məsələləri”.

“Məktəbə psixoloji xidmətin əsasları” fəslisi (XXVI fəsil, s. 616-625) üzrə: “Məktəbə psixoloji xidmətin məqsəd və vəzifələri”, “Məktəbə psixoloji xidmətin prinsipləri və həyata keçirilmə mərhələləri”, “Məktəbə psixoloji xidmətin funksiyaları və əsas istiqamətləri”.

“Pedaqogika” dərsləri də araşdırıldı “Psixologiya” dərsləri və dərsləri kimi “Pedaqogika” dərsləri və dərsləri də sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması ilə bağlı tələblərin şagirdlərlə təhsil-təbiiyə işləri aparması üçün material verir. Başqa sözlə onları nəzəri biliklərlə silahlandırır. Diqqət yetirək: “Təbiiyənin prinsipləri” fəslisi (XI fəsil) üzrə: “Təbiiyənin prinsipləri” anlayışı və təbiiyənin prinsiplərinin xarakteristikası”, “Təbiiyədə məqsədaydınlığı prinsipi”, “Təbiiyə işinin həyatla, əməklə və Azərbaycan Respublikasında dinc quruculuq işləri ilə əlaqələndirilməsi prinsipi”, “Yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması prinsipi”, “Şagirdin şəxsiyyətinə hörmətlə düzgün tələbkarlığın uzlaşdırılması (təbiiyədə hörmət və tələbkarlıq)” prinsipi “Tələblərdə vahidliyin gözlənilməsi prinsipi”, “Təbiiyə prosesinə kompleks yanaşma prinsipi”, “Kollektivdə, kollektiv vasitəsilə və kollektiv üçün təbiiyə prinsipi”.

“Təbiiyənin metodları” (XII fəsil) fəslisi üzrə: “Təbiiyənin metodları” anlayışı”, “Şüura, ağıla, idraka təsir göstərən metodlar (başqa sözlə, “inandırma metodları””, “Fəaliyyəti təşkil edən və mənəvi davranışı formalaşdıran metodlar (başqa sözlə, “alışdırma metodları””, Şagirdlərin hiss və münasibətlərini, fəaliyyət və davranışını stimullaşdıran metodlar (başqa sözlə, “rəğbətləndirmə və cəzalandırma metodla-

rı””, “Müəllimin şəxsi nümunəsi”, “Təbiiyədə nəzarət, özünənəzarət, özünüqiymətləndirmə (başqa sözlə, təbiiyə prosesinə nəzarət və onun səmərəliliyinin təşkili) metodu”, “Təbiiyənin priyomları (tərzləri) və vasitələri”.

Digər “Pedaqogika” dərslərində “Sinif rəhbərinin işinin məzmunu və fəaliyyətinin səciyyəvi xüsusiyyətləri” (X fəsil) və XI FƏSİL. Sinifdən xaric və məktəbdənkənar təbiiyə işləri üzrə təşkilatçı, onun vəzifələri, işinin məzmunu və peşəsinə verilən pedaqoji tələblər” (XI fəsil, s. 351-395) fəsilləri diqqətimizi cəlb etdi. Bu fəslə aşağıdakı məsələlər aid edilib: “Sinif rəhbəri vəzifəsi haqqında”, “Sinif rəhbərinin işinin məzmunu və əsas istiqamətləri”, “Sinif müəllimi və sinif rəhbəri”, “Sinif rəhbərinin işinin səciyyəvi xüsusiyyətləri”, Sinif rəhbərinin işində pedaqoji diaqnostikanın əhəmiyyəti”, “Sinif rəhbərinin hüquq və vəzifələri”, “Sinif rəhbərinin şagirdlərlə apardığı praktik işlər”, “Sinif rəhbərinin valideynlərlə apardığı işin məzmunu”, “Valideynlər arasında pedaqoji maarifləndirmə”, “Sinif saati”, “Sinif rəhbərinin təbiiyəvi iş planı”, “Sinifdən xaric və məktəbdənkənar təbiiyə işləri üzrə təşkilatçının vəzifələri, işinin məzmunu, forma və metodları”.

Dərslərdəki XI fəsil “Sinifdən xaric və məktəbdənkənar təbiiyə işləri üzrə təşkilatçı, onun vəzifələri, işinin məzmunu və peşəsinə verilən pedaqoji tələblər” adlanır. Bu fəslə daxil olan mövzular bunlardır: “Sinifdən xaric və məktəbdənkənar təbiiyə işləri üzrə təşkilatçının iş planı və tərtibinə verilən pedaqoji tələblər”.

Başqa bir “Pedaqogika” dərslərini də araşdırdıq. Tələblər pedaqoji təcrübədə olarkən yuxarı sinif şagirdləri ilə sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması sahəsində işin aparılması üçün onlara lazım olan nəzəri məlumatları müəyyənləşdirdik. Diqqət yetirək.

Dərslərin XVII fəslisi (“Öyrənmə motivasiyası” (s. 229-271) üzrə:

“Motivlər idrakın hərəkətverici qüvvələridir”, “Motivlər öyrənilməsi və formalaşdırılması”, “Öyrənmə fəaliyyətinin stimullaşdırılması”, “Şagirdlərə inam müvəffəqiyyətlərin rəhnidir”, “Müəllimlərə tövsiyələr”, “Səmərəli və səmərəsiz rəğbətləndirmə”.

XVIII fəsil (“Təlim prosesində şagirdlərin diaqnostikası”) üzrə: “Şagirdlərin təlimdə yetirməsinə nəzarət”, “Şagirdlərin oxumağa qabiliyyətinin diaqnostikası”.

XIX fəsil (“Dərsdankənar təhsil-tərbiyə prosesinin mahiyyəti və məzmunu” (s. 284-311) üzrə: “Dərsdankənar təhsil-tərbiyə prosesinin xüsusiyyətləri”, “Dərsdankənar təhsil-tərbiyə prosesinin dialektikası”, “Dərsdankənar təhsil-tərbiyə prosesinin sistemi və strukturu”, “Dərsdankənar təhsil-tərbiyə prosesinin ümumi qanunauyğunluqları”, “Dərsdankənar təhsil-tərbiyə prosesinin məzmunu”, “Təhsil və tərbiyəlik səviyyəsinin diaqnostikası”, “Dərsdankənar təhsil-tərbiyə işini təşkil etmə məharəti və texnologiyası” (s. 327-328).

Ali təhsil müəssisəsində mühazirə, seminar məşğələsi və praktik məşğələlərdə tərbiyə texnologiyalarını, pedaqoji prosesin qanunauyğunluqlarını, tərbiyə və təlimin prinsipləri, metodları, vasitələri və priyomlarını öyrənən, sinifdən xaric və məktəbdənkənar tədbirlərin təşkili yollarına bələd olan tələbələr pedaqoji təcrübədə olarkən yuxarı sinif şagirdlərində sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması kimi mühüm işi uğurla həyata keçirirlər.

Belə ki, Gəncə şəhəri 10 nömrəli məktəbin X sinfində (ədəbiyyat müəllimi Pərvanə Məmmədova) “Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığı” mövzusunun tədrisi zamanı təcrübəçi tələbə mövzunu eyni zamanda sağlamlıq, həyat təzi, sağlam həyat təzi məsələləri ilə üzvi surətdə əlaqələndirmişdir. Təcrübəçi tələbənin tapşırığına əsasən şagirdlər aşağıdakı atalar sözlərini diqqət mərkəzinə gətirmişlər.

- Sağlığı olanın umudu, umudu olanınsa hər şeyi var deməkdir.
- Xəstə yatan ölməz, əcəli yetən ölür.
- Sağlıq varlıqdan irəlidir.
- Hər işin başı sağlıqdır.
- Xəstə olmayan sağlığın dəyərini bilməz.

- Sağlıqdan böyük zənginlik yoxdur.
- Təmiz bir vicdan qədər yumşaq yastıq yoxdur.
- Sağ baş yastıq istəməz.
- Sağlıq kimi dost, xəstəlik kimi düşmən, çocuq sevgisi kimi şirin, aclıq kimi acı yoxdur.

Təcrübəçi tələbə “Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığı” mövzusunun tədrisi zamanı eyni zamanda bayatılar, nağıllar, dastanlar, oxşamalar, əzizləmələr, laylalar haqqında da məlumat verir, yeri gəldikcə sağlam həyat təzi ilə bağlı nümunələrə müraciət edirdi. Bu zaman aşağıdakı fikirləri səslənirdi: Sağlam həyat təzi keçirmək hər bir şəxsin arzusudur. Çünki sağlamlıq xoşbəxtliyin başlıca şərti və təminatı hesab edilir. Bir sıra hallarda psixoloji gərginlik, köklük, az hərəkətdə olmaq, necə gəldi qidalanma, siqaretə və spirtli içkilərə aludəçilik, yoluxucu xəstəliklərə tutulma və s. sağlamlıq üçün təhlükə yaradır. Ona görə də zərərli vərdişlərdən uzaq durmaq lazımdır. Ataların belə misalı var: “Bel nə qədər nazik olsa, ömür o qədər uzun olar”

Sağlamlığımızın qayğısına qalmaq nəticəsində ömrümüz uzun olar, fəal həyat təzi keçiririk.

Problemə aktuallığı. İnsan hər yaşda sağlam olmalıdır. Bu bizdən öz sağlamlığımızı qorumağı tələb edir. Ailədə, uşaq bağçasında böyüməkdə olan nəsildə sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması vacibdir. Bu mənada təqdim olunan məqalə öz aktuallığı ilə seçilir.

Problemə yeniliyi. Yuxarı sinif şagirdlərində sağlam həyat tərzinin tərbiyə olunması vacib məsələ kimi irəli sürülür, ümumtəhsil və ali məktəbin qarşılıqlı əlaqə ilə reallaşır.

Problemə praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılar üçün faydalı olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. Ali və orta ixtisas təhsili müəssisələri tələbələrini ixtisas üzrə təcrübəsinin keçirilməsi haqqında Əsasnamə”. <https://e-qanun.az/framework/15508>
2. Psixologiya: Ali pedaqoji məktəblərin bakalavriat pilləsi tələbələri üçün dərslik / Prof. S.İ. Seyidov və prof. M.Ə. Həməzəyevin elmi redaktorluğu ilə. – Bakı, 2007.
3. İbrahimov F.N. Pedaqogika. Dərslik. / F.N. İbrahimov, R.L. Hüseynzadə. – Bakı: Mütərcim, – 2012.
4. Abbasov, A.N. Pedaqogika: Müntəxəbat: Ali təhsil müəssisələri üçün dərs vəsaiti / A.N. Abbasov, R.R. Məmmədov, L.A. Məmmədli. – Bakı: Mütərcim, – 2022. – 608 s.
5. Abbasov, A.N. Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi: Ali təhsil müəssisələri üçün dərslik / A.N. Abbasov, L.A. Məmmədli, İ.B. Əmirəliyeva. – Bakı: Mütərcim, – 2023. – 464 s.
6. Abbasov, A.N. Pedaqogika: Orta ixtisas təhsili müəssisələri üçün dərs vəsaiti. / A.N. Abbasov. – Bakı: Mütərcim, – 2015. – 360 s.

E-mail: nigar_92@list.ru

Rəyçilər: *ped.elm.dok., prof. A.N. Abbasov, ped.ü.fəls.dok. L.A. Məmmədli*

Redaksiyaya daxil olub: 01.11.2023